

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21.11.2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016, ECLI:CZ:NS:2018:29.CDO.5943.2016.1

Číslo: 103/2019

Právní věta: Konkurenční doložka sjednaná mezi akciovou společností a členem jejího představenstva pro dobu po zániku funkce člena představenstva se řídí obecnou úpravou obsaženou v § 2975 o. z. Smluvní strany vyhoví požadavku ustanovení § 2975 odst. 1 o. z. tehdy, lze-li z ujednání o konkurenční doložce dovodit, jakou činnost a v jakém rozsahu nesmí zavázaná strana po určitou dobu vykonávat.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 21.11.2018

Spisová značka: 29 Cdo 5943/2016

Číslo rozhodnutí: 103

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Akciová společnost, Konkurenční doložka, Výklad právních jednání (o. z.) [Právní jednání (o. z.)], Zdánlivé právní jednání (o. z.) [Právní jednání (o. z.)]

Předpisy: § 2518 o. z.

§ 2975 o. z.

§ 441 předpisu č. 90/2012Sb.

§ 442 předpisu č. 90/2012Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

I. Dosavadní průběh řízení

1. Krajský soud v Ostravě rozsudkem ze dne 24. 3. 2016, č. j. 15 Cm 211/2015-31, zamítl žalobu o zaplacení 628 116 Kč s příslušenstvím (výrok I.) a 518 400 Kč s příslušenstvím (výrok II.) a rozhodl o nákladech řízení (výroky III. a IV.).

2. Soud prvního stupně vyšel z toho, že:

[1] Žalobci vykonávali v době od 22. 5. 2012 do 28. 1. 2015 funkci členů představenstva žalované.

[2] Oba žalobci uzavřeli dne 16. 9. 2014 s žalovanou (obsahově totožné) smlouvy o výkonu funkce člena představenstva.

[3] V článku VIII. smluv o výkonu funkce si strany sjednaly konkurenční doložku, kterou se žalobci

zavázali, že se „po ukončení této smlouvy zdrží po dobu 6 (slovy šest) měsíců výkonu výdělečné činnosti, která by byla shodná s předmětem podnikání společnosti a měla by vůči ní soutěžní povahu“ (článek 8.1.). Za omezení vyplývající z konkurenční doložky se žalovaná zavázala zaplatit žalobcům ve smlouvě stanovené peněžité plnění (článek 8.2.).

[4] Dopisem ze dne 19. 8. 2015 byla žalovaná žalobci vyzvána k zaplacení peněžitého plnění z konkurenční doložky, a to ve výši 628 116 Kč žalobci a) a 518 400 Kč žalobci b).

[5] Žalovaná žalobcům ničeho neuhradila s odůvodněním, že sjednaná konkurenční doložka je zdánlivým právním jednáním, neboť neobsahuje všechny náležitosti vyžadované § 2975 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále též jen „o. z.“).

3. Soud prvního stupně - opíraje se zejména o „komentářovou“ literaturu [Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014] - dospěl k závěru, podle něhož se na spornou konkurenční doložku aplikuje § 2975 o. z. Úpravu zákazu konkurence člena představenstva vůči akciové společnosti obsaženou v § 441 zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích; dále jen „z. o. k.“), v projednávané věci použít nelze, neboť tato platí pouze pro dobu výkonu funkce.

4. Kogentní úprava § 2975 o. z. stanoví podstatné náležitosti konkurenční doložky, tj. vymezení území, na které se zákaz konkurence vztahuje, okruh činnosti, na kterou zákaz dopadá, a okruh osob, kterých se zákaz týká, přičemž následkem absence kterékoliv z těchto náležitostí je nicotnost právního jednání. Jelikož v řízení posuzovaná konkurenční doložka obsahuje dle soudu pouze věcné vymezení (a postrádá místní a osobní vymezení), jedná se o nicotné (zdánlivé) právní jednání a žalobou uplatněným nárokům žalobců nelze vyhovět.

5. K odvolání obou žalobců Vrchní soud v Olomouci ve výroku označeným rozsudkem potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (výrok první) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (výrok druhý).

6. Odvolací soud se po skutkové i právní stránce zcela ztotožnil se závěry soudu prvního stupně a - ve vztahu k námitkám žalobců, jež poukazovali na rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2007, sp. zn. [29 Cdo 1053/2007](#), a ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. [29 Cdo 2049/2009](#) - zdůraznil, že v poměrech právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 je třeba na konkurenční doložku sjednanou pro dobu po zániku funkce člena představenstva aplikovat obecnou úpravu obsaženou v občanském zákoníku.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

7. Proti rozsudku odvolacího soudu podali oba žalobci společné dovolání, jehož přípustnost opírají o § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), majíce za to, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení (níže uvedených) otázek hmotného práva, které dosud nebyly v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu vyřešeny. Dovolatelé navrhují, aby Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu, jakož i rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

8. Dovolatelé předně brojí proti aplikaci obecné právní úpravy konkurenční doložky obsažené v § 2975 o. z., neboť na spornou konkurenční doložku v projednávané věci je třeba přednostně použít speciální ustanovení, a to „svou povahou bližší“ § 441 z. o. k. upravující zákaz konkurence člena představenstva po dobu výkonu jeho funkce, nebo § 2518 o. z. ve spojení s § 59 odst. 1 z. o. k. normující konkurenční doložku v rámci úpravy obchodního zastoupení (tj. „formy příkazu“).

9. Výklad § 2975 o. z. provedený soudy nižších stupňů, podle něhož konkurenční doložka musí splňovat kumulativně všechny tři náležitosti vymezené v prvním odstavci, rovněž není správný.

Poukazující na ustanovení § 441 z. o. k., § 2518 o. z., § 310 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, jakož i na důvodovou zprávu k občanskému zákoníku dovolatelé dovozují, že takový výklad obecných ustanovení o konkurenční doložce není legitimní, neboť žádná ze speciálních úprav tak přísné požadavky na náležitosti doložky neklade.

10. Citující odbornou literaturu [Tichý, L. in Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1 až 645). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1354], dovolatelé namítají, že i v případě přijetí shora uvedeného výkladu za situace, kdy konkurenční doložka neobsahuje některou z vyžadovaných náležitostí, ustanovení § 2975 o. z. nestanoví sankci zdánlivosti konkurenční doložky. Pojem „nepřihlíží se“ je jen vyjádřením zákazu (rozporu s právní normou) ve smyslu § 1 odst. 2 o. z. Následkem absence některé z náležitostí je tak – v souladu s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. [23 Cdo 508/2009](#) – toliko relativní neplatnost ujednání, které se mohli dovolat pouze žalobci; ti tak však neučinili.

11. Dovolatelé v rámci své argumentace podpůrně odkazují i na § 574, § 577 a § 2975 odst. 3 o. z. a uzavírají, že soudy nižších stupňů postupovaly v projednávané věci formalisticky a v rozporu s logickým a systematickým výkladem.

12. Žalovaná se ve svém vyjádření ztotožnila se závěry soudů nižších stupňů, jež pokládá za správné, a navrhla, aby Nejvyšší soud dovolání žalobců zamítl.

III.

Přípustnost dovolání

13. Dovolání je přípustné podle § 237 o. s. ř. k řešení dovoláním otevřené (a v rozhodování Nejvyššího soudu dosud neřešené) otázky výkladu § 2975 o. z.

IV.

Důvodnost dovolání

14. Podle § 2975 o. z. neurčí-li se v ujednání zakazujícím jinému soutěžní činnost území, okruh činnosti nebo okruh osob, kterých se zákaz týká, ke konkurenční doložce se nepřihlíží (odstavec první). Zakazuje se konkurenční doložka ujednaná na neurčitou dobu nebo na dobu delší než pět let; poruší-li se zákaz, platí, že konkurenční doložka byla ujednána na pět let (odstavec druhý). Zakazuje se konkurenční doložka omezující zavázanou stranu více, než vyžaduje potřebná ochrana oprávněné strany; poruší-li se zákaz, může soud na návrh dotčené strany konkurenční doložku omezit, zrušit, nebo prohlásit za neplatnou (odstavec třetí).

15. Podle § 2518 o. z. strany si mohou ujednat, že obchodní zástupce po zániku obchodního zastoupení nesmí na určeném území nebo vůči určenému okruhu osob na tomto území vykonávat na vlastní nebo cizí účet činnost, která by měla soutěžní povahu ve vztahu k podnikání zastoupeného, zejména tu činnost, kterou při obchodním zastoupení vykonával pro zastoupeného. Konkurenční doložka, která tomu odporuje nebo která je ujednána na dobu delší než dva roky od zániku zastoupení, je neplatná (odstavec první). Omezuje-li konkurenční doložka obchodního zástupce více, než vyžaduje potřebná míra ochrany zastoupeného, může soud konkurenční doložku omezit (odstavec druhý).

I. K použitelnosti § 2975 o. z. na zákaz konkurence člena představenstva akciové společnosti.

16. Po dobu výkonu funkce podléhá člen představenstva zakazu konkurence upravenému v § 441 a § 442 z. o. k. Nic však nebrání tomu, aby si akciová společnost a člen jejího představenstva sjednali konkurenční doložku i pro dobu po zániku funkce člena představenstva (v poměrech právní úpravy

účinné do 31. 12. 2013 srov. shodně např. rozsudky Nejvyššího soudu sp. zn. [29 Cdo 1053/2007](#) a sp. zn. [29 Cdo 2049/2009](#)).

17. Jelikož zde není žádné zvláštní ustanovení upravující takovou dohodu mezi akciovou společností a členem jejího představenstva (ustanovení § 441 a § 442 z. o. k. upravují zákaz konkurence pouze po dobu výkonu funkce), řídí se tato konkurenční doložka obecnou úpravou obsaženou v § 2975 o. z. (v odborné literatuře srov. shodně Ondřejová, D. in Hulmák, M. a kol., op. cit. výše, s. 1765-1766). Až potud jsou závěry odvolacího soudu správné.

II. Obecně k výkladu § 2975 o. z.

18. Gramatický výklad § 2975 odst. 1 o. z. by mohl vést k (odvolacím soudem přijatému) závěru, podle něhož absence kterékoliv ze zde vypočtených náležitostí (území, okruh činnosti, okruh osob) má za následek, že se k takové doložce nepřihlíží. Jinak řečeno, že doložka neobsahující některou z uvedených náležitostí je doložkou výslovně zákonem zakázanou (srov. § 1 odst. 2 část věty před středníkem o. z. a např. důvody usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. [29 Cdo 5719/2016](#), uveřejněného pod č. 152/2018 Sb. rozh. obč., či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016).

19. Nicméně gramatický výklad představuje toliko prvotní přiblížení se textu právní normy, obsažené ve vykládaném ustanovení (srov. za všechna rozhodnutí např. nález Ústavního soudu ze dne 6. 5. 2004, sp. zn. [III. ÚS 258/03](#)); výklad teleologický, systematický i historický přitom vedou k závěru odlišnému (srov. i § 2 odst. 2 o. z.).

20. Povaze soukromého práva a rozumné potřebě běžných soukromých občanských styků odpovídá jako hlavní zásada pravidlo, že je namíste hledat spíše důvody pro platnost právního jednání než pro jeho neplatnost [srov. důvodovou zprávu k návrhu občanského zákoníku, sněmovní tisk číslo 362, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 6. volební období, 2010 - 2013, (dále jen „důvodová zpráva“), s. 688]. Proto § 574 o. z. výslovně určuje, že na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné než neplatné. To platí i při posuzování, zda je určité právní jednání zdánlivé či zda se k němu nepřihlíží.

21. Jinak řečeno, pro závěr, že ustanovení občanského zákoníku zakazuje adresátům určité ujednání, a to pod sankcí neplatnosti, zdánlivosti či toho, že se k danému ujednání nepřihlíží, musí svědčit především jeho teleologický výklad, tj. smysl a účel právní normy v tomto ustanovení obsažené (v literatuře srov. např. Melzer, F., Tégel, P. a kol., Občanský zákoník - velký komentář, Svazek I, § 1-117, Praha: Leges, 2013, s. 51).

22. Sankci spočívající v tom, že se k určitému právnímu jednání nepřihlíží, upravuje občanský zákoník i zákon o obchodních korporacích na mnoha místech. Jakkoliv důvodová zpráva naznačuje, že ve všech těchto situacích jde o právní jednání zdánlivá (srov. důvodovou zprávu, s. 685 nebo 1033), je zjevné, že tomu tak v řadě případů být nemůže. Např. v § 5 odst. 2 z. o. k. uvedený obrat vyjadřuje prekluzi práva, v § 14 z. o. k. dokonce toliko dočasnou neúčinnost určitého ujednání. Ostatně z pravidla určujícího, že je-li právní jednání zdánlivé, tak se k němu nepřihlíží (§ 554 o. z.), nelze bez dalšího usuzovat na pravdivost obrácené implikace, tedy že každé jednání, k němuž se nepřihlíží, je zdánlivé.

23. Nicméně bez zřetele k tomu, zda důvodem, proč se k určitému ujednání nepřihlíží, je v tom kterém případě jeho zdánlivost, neplatnost či dokonce pouhá (dočasná) neúčinnost, z příkazu zákonodárce nepřihlížet k němu plyne, že soud tak musí - jsou-li splněny zákonem předepsané předpoklady - učinit ex officio, bez ohledu na návrhy stran. Příkaz zákonodárce k určitému právnímu jednání nepřihlížet tak má zpravidla obdobné důsledky jako v případě zdánlivých či absolutně

neplatných právních jednání.

24. I s ohledem na tyto závažné důsledky proto platí, že pro závěr, že se k určitému právnímu jednání nepřihlíží, musí svědčit smysl a účel právní normy uvedenou sankci obsahující.

25. Důvodová zpráva (s. 1126) k ustanovení § 2975 o. z. uvádí: „Stávající obecná úprava konkurenčních doložek v § 672a obchodního zákoníku je nevhodná zejména proto, že vychází z evropské směrnice vydané pro obchodní zastoupení, která pojímá konkurenční doložky příliš restriktivně s cílem chránit slabší stranu. Jedná se tudíž o zvláštní pojetí, které má zvláštní význam pro úpravu konkrétního smluvního typu“.

26. Z citované části důvodové zprávy je zjevné, že úmyslem zákonodárce bylo upravit konkurenční doložku méně striktně, než byla upravena dříve v § 672a zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a než je nyní upravena pro obchodní zastoupení v § 2518 o. z. Z obou označených ustanovení je přitom patrné, že konkurenční doložka ob stojí, vymezuje-li alternativně buď určité území, anebo určený okruh osob na tomto území, na němž obchodní zástupce nesmí vykonávat (po určitou dobu) činnost soutěžní povahy. Výše naznačený (a soudy nižších stupňů v projednávané věci přijatý) gramatický výklad § 2975 odst. 1 o. z. tak odporuje úmyslu zákonodárce vyjádřenému v důvodové zprávě.

27. Neklade-li zákon ani na konkurenční doložku upravenou v § 2518 o. z. požadavek, aby obsahovala současně vymezení činnosti, území a okruhu osob, jichž se zákaz týká, nelze akceptovat jakýkoliv výklad, podle kterého by tyto náležitosti byly nezbytné pro konkurenční doložku v režimu § 2975 o. z., a to pod sankcí, že k ujednání tyto náležitosti neobsahující nebude ex officio přihlíženo.

28. Obecně platí, že konkurenční doložka bývá uzavírána tehdy, když osoba, již se omezuje právo vykonávat činnost soutěžní povahy (zavázaná strana), získala (či získá) díky vztahu s oprávněnou stranou určité know-how, jehož využití v soutěži bezprostředně po ukončení tohoto vztahu by mohlo oprávněnou stranu poškodit. Typicky tomu tak bývá (či může být) jak v případě obchodních zástupců, tak i v případě členů volených orgánů obchodních korporací. Proto lze považovat dočasné omezení práva zavázané strany na svobodnou volbu povolání, jakož i práva podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost (garantovaného článkem 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) za ospravedlnitelné. Nicméně, aby takový zásah do ústavně garantovaného práva vyhovoval požadavku přiměřenosti (tedy aby do označeného práva zavázané strany nebylo zasahováno více, než je pro dosažení sledovaného cíle nezbytné), klade zákonodárce na obsah konkurenční doložky určitá omezení. Je tomu tak jak v případě konkurenční doložky uzavřené s obchodním zástupcem (v § 2518 o. z.), tak i v případě obecné úpravy konkurenční doložky v § 2975 o. z.

29. K dosažení tohoto účelu právní úpravy konkurenční doložky postačuje jednak pravidlo o časovém omezení (§ 2975 odst. 2 o. z.), a jednak pravidlo umožňující zavázané straně dosáhnout omezení, zrušení či prohlášení konkurenční doložky za neplatnou, bude-li ji omezovat více, než vyžaduje potřebná ochrana oprávněné strany (§ 2975 odst. 3 o. z.).

30. Ustanovení § 2975 odst. 1 o. z. – přes své nepřesné vyjádření – nevymezuje obligatorní náležitosti konkurenční doložky přísněji, než je tomu v případě § 2518 o. z., ale pouze zdůrazňuje obecný požadavek (viz § 553 odst. 1 o. z.) na určitost ujednání o konkurenční doložce. Aby konkurenční doložka byla určitým právním jednáním, musí z ní plynout, jaké činnosti a v jakém rozsahu nesmí zavázaná strana vykonávat. Rozsahem zákazu je přitom třeba rozumět buď určité území (na němž zavázaná strana nesmí po sjednanou dobu vyvíjet činnost soutěžní povahy), anebo určitý okruh osob (vůči nimž nesmí tuto činnost vyvíjet; zpravidla půjde o zákazníky či potenciální zákazníky oprávněné strany).

31. To, zda konkrétní konkurenční doložka v tomto směru vyhovuje požadavku určitosti právních jednání, je třeba posuzovat podle pravidel pro výklad právních jednání (srov. zejména § 555 a násl. o. z. a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. [29 Cdo 61/2017](#)). I kdyby bylo výkladem například možné dovodit, že strany sjednaly konkurenční doložku „pro celý svět“ či „vůči všem osobám“ (v literatuře k této možnosti srov. např. Kindl, J. Úprava konkurenčních doložek v novém občanském zákoníku – pokus o vyplnění mezer. Právní rozhledy, 2015, číslo 12, s. 419 a násl.), nepůjde o ujednání, k němuž by se nemělo bez dalšího přihlížet, ale o ujednání, u něhož přichází v úvahu postup podle § 2975 odst. 3 o. z.

32. Výklad, k němuž se přiklonil odvolací soud, vede k nespravedlivým důsledkům, kdy zavázaná strana, již především má úprava konkurenční doložky chránit, po sjednanou dobu (v důvěře v platnost a účinnost doložky) nevykonává činnost soutěžní povahy (tedy vyhoví dohodě uzavřené s oprávněnou stranou), ale neobdrží za to sjednané protiplnění, neboť se ke konkurenční doložce nemá (a to z úřední povinnosti) přihlížet.

33. Nejvyšší soud z důvodů výše popsaných uzavírá, že smluvní strany vyhoví požadavku ustanovení § 2975 odst. 1 o. z. tehdy, lze-li z ujednání o konkurenční doložce dovodit, jakou činnost a v jakém rozsahu nesmí zavázaná strana po určitou dobu vykonávat.

III. Aplikace obecných závěrů v projednávané věci.

34. V poměrech projednávané věci přitom není pochyb, že uvedenému požadavku strany vyhověly. Z ujednání je patrné, že dovolatelé se po sjednanou dobu zavázali nevykonávat činnost, již vykonává žalovaná, a to v rozsahu, v němž by touto svojí činností jakkoliv konkurovali žalované (tedy na území, na němž podniká žalovaná, a vůči osobám, které jsou či mohou být jejími zákazníky). Takové ujednání nelze považovat za neurčité.

35. Jelikož právní posouzení věci co do řešení otázky výkladu § 2975 o. z. není správné a dovolací důvod podle § 241a odst. 1 o. s. ř. byl uplatněn právem, Nejvyšší soud – aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.) – napadený rozsudek odvolacího soudu podle § 243e odst. 1 o. s. ř. zrušil. Důvody, pro které nemohlo obstát rozhodnutí odvolacího soudu, dopadají i na rozhodnutí soudu prvního stupně; Nejvyšší soud proto zrušil i je a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243e odst. 2 věta druhá o. s. ř.).